

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

101 metai be M. K. Čiurlionio. Tabu

2012-10-01

ŽURNALAS: METAI

TEMA: Lietuvos genijai

AUTORIUS: Arvydas Juozaitis

DATA: 2012-10

101 metai be M. K. Čiurlionio. Tabu

Arvydas Juozaitis

Ką tik nuaidėjo 100-osios Mikalojaus Konstantino Čiurlionio *išėjimo* metinės. Skaičių magija primena, kad pasitikęs savo gimimo šimtmetį kūrėjas pateikia paraišką amžinybei, o minint jo mirties šimtmetį patikrinama, ar paraiška priimta. Tapo klasiku? – laukia amžinas gyvenimas. Akivaizdu, kad M. K. Čiurlionis iš amžinųjų menininkų kohortos ir todėl ne mažiau akivaizdu, kad jo kūrybos horizontai plėsis. O kartu turės gilėti ir jo asmenybės pažinimas.

Kas išdrįs pasakyti, kad M. K. Čiurlionis išėjo iš gyvenimo *savo valia*? Ar girdėjome viešai tariant šiuos žodžius Lietuvoje? Ne, lietuviškasis kultūros kanonas neleidžia peržengti išpuoselėto tabu, todėl jau mokyklos suole paaugliui paaiškinama ir įkalama: „Čiurlionis mirė nuo ūmaus plaučių uždegimo.“ Tiesa, dažniausiai nepaaiškinama, kokiomis sąlygomis tai nutiko.

Šiandien galime pasakyti, kad visą šimtmetį gyvuoja keli tabu, kurių lietuvių kultūra nė nedrįsta paliesti. Jų vardai – *Pustelnikas* ir *Sofija*. Galime kalbėti apie daug ką, net apie tris rimtas M. K. Čiurlionio meiles, tačiau *Pustelnikas* ir *Sofija*? – nesiartink. Kodėl? Todėl, kad šiukštu, kad viskas aišku. Tarsi „Tūkstančio ir vienos nakties“ pasakose: viską gali liesti, tačiau štai šių durų – ne. Nes anapus... Štai mes ir pažvelkime, kas anapus.

Ką dažniausiai pagalvojame prisiminę ankstyvą M. K. Čiurlionio *išėjimą* sulaukus vos trisdešimt penkerių? Kad nepasiekė visų kūrybos aukštumų? Žinoma, retas iš mūsų nepasvarsto: išeidamas genijus nepasakė visko, ką norėjo ir ką galėjo pasakyti. Tačiau kodėl *taip* išėjo, mirė nuo atsitiktinės plaučių ligos, kai *gydomas* buvo visai nuo kitko? Pagalvojame. Šie klausimai sugaudžia kaip atlaidų varpai ir neatneša jokio atsakymo. Nesumesdami, ką dar galvoti, imame spėlioti ir fantazuoti: esą kokį dar pasaulį būtų mums atskleidęs, kaip dar nustebinęs!

Bet ką gi mes žinome apie M. K. Čiurlionio metus žemėje? Pianistas Rokas Zubovas, ką tik baigęs kurti savo prosenelio vaidmenį vaidybiniame filme „Žvaigždžių sonata“ (režisierius Bobas Mullanas), pripažino, kad mums yra aiškūs „kokie dvidešimt procentų“ M. K. Čiurlionio gyvenimo. O visa kita? Skendi nežinioje.

Deja, nežinioje skendi net ir tie metai, kuriuos mes priskiriame prie tų dvidešimties procentų. Antai paskutiniai M. K. Čiurlionio metai Pustelnike. pernelyg nesigilindami teigiame, kad žinome, kur jis praleido 1910–1911-uosius. Buvo *ten*, kur jam nutiko *tai*. Ir viskas. Dievaži, didesnę savęs klaidinimą sunku sugalvoti.

Mes beveik nieko nežinome apie Pustelniką. Nesiaiškiname aplinkybių, kodėl būtent – Pustelnikas. Nenorime galvoti, ar apskritai turėjo būti Pustelnikas. Neklausiame savęs, kas yra toji *tuščia vieta*, kurioje jis keturiolika mėnesių turėjo nugyventi užrakintas ir kažko laukti.

Pirmiausia, kas seniai krenta į akis: Pustelnikas tapo mirusios meilės vieta. Sofija nuvežė jį ten ir paliko vienišą. Ir metus (net ilgiau!) nelankė, nerodė akių, nerašė laiškų. Atsirado ten tik gavusi paskutinę žinią, atvyko sparčiai, iš Kauno, geležinkeliu. Vadinasi, atstumas nebuvo kliūtis ir negalėjo būti pasiteisinimas.

Supratę šią paprastą ir kartu baisią aplinkybę, nebegalime sustoti, turime pripažinti tuščią ir tariamą mūsų ligšiolinį rūpestį žmogumi ir jo tragedija. Jeigu kultūros sąžinė pabudo, tai ir po šimto metų ieškokime atsakymų į visus klausimus. Tik pagalvokime, kad ir M. K. Čiurlionis žvelgia į mus iš *anapus*, žiūri ir laukia mūsų drąsos.

Turime liautis kartoję: „Ko norėti iš psichiškai nesveiko žmogaus? Nuklydo kažkur ankstyvą pavasarį, peršalo ir čia pat pasimirė.“ Kas leido mums atimti iš genijaus protą ir teisę sąmoningai pasirinkti gyvenimo pabaigą? Nejaugi iki šiol viskas taip paprasta?

Ne, nebebus paprasta. Šitai galime suprasti toje vietoje, kur genijus baigė savo kelią – Pustelnike, Varšuvos Markų rajone. Tą priemiestį, banguojantį žemaūgiais namais ir mirgantį chaotiška lenkiška reklama, pažįsta daugybė mūsų tautiečių. tūkstančiai lietuvių kerta Markus pasukę automobilį Juzefo Pilsudskio traktu Vilniaus link. Dauguma pravažiuoja, pralekia nesidairydami į šalis. Ir beveik niekas nežino, kad raudona šviesoforo akis, kelioms akimirkoms stabdanti automobilių srautą ties triženkliu skaičiumi pažymėtu namu, liudija žalčio žvilgsnį, tikriau – jo kraujo putą. Akis kviečia pasukti į kairę, ten, kur už kelių šimtų metrų žemė tebesaugo vieną didžiausių lietuviško pasaulio mįslių. Ten tebestovi gyvi medžiai, į kurių viršūnes žvelgė pasaulį paliekantis M. K. Čiurlionis.

Stebėtina: ir po šimto metų namas, ilgas vienaukštis pastatas, primenantis provincijos geležinkelio stotį, tebestovi. Kone visai nepasikeitęs. Jeigu kam pavyktų įsigauti į namo vidų, tas pamatytų ilgą koridorių, kurio sienos mena M. K. Čiurlionio šešėlių, rastų kambarį, paskutinę palatą-cele, iš kurios jis išėjo į *anapus*. Šalia namo tebėra ir ta kalvelė, savotiškas *Getsemanės sodas*, paskutinioji stotis, kur jis mirtinai sušalo. Visa tai ranka paliečiama.

Tačiau visa tai jau ir nyksta. Vargu ar išgelbės namą memorialinė lietuvių menininkui skirta lenta, pritvirtinta prie frontono. Pastatas, priklausantis moterų vienuolijai, nūnai

uždarytas, jo durys ir langai užkalti grotomis. Stovi tarsi apleista provincijos geležinkelio stotis, laukianti paskutinio traukinio. Dabartis atlėks ir sutraiškys tą vaiduoklį. Dar kiek, ir vienuolynas, kuris nuosavybės teisėmis saugo praeities aidą, palydės namą į ateitį. Už jį žadama dosniai atseikėti eurai. Ne, kapitalas pirks ne statinį, o žemę, ant kurios kels betono, stiklo ir metalo džunglių rojaus kampelį.

Tačiau kita pribloškia dar daugiau. Tuščio ir apleisto pastato savininkės vienuolės, įsikūrusios moderniose patalpose, besimeldamos kartoja žodžius, kurie pažeidžia mūsų tabu: *Pasimelskime už čia žuvusio menininko sielą*. Iš kartos į kartą ši atmintis keliauja per maldas.

Daugumos lietuvių paauglystė prabėgo doroje kultūrinėje terpėje, kurioje buvo mokoma, kad M. K. Čiurlionis ir S. Kymantaitė – tai ideali lietuviška pora. Neprilygstama menininkų ir kūrėjų šeima. Šis gražus mokymas kaip saulės spindulys smelkė tarybinę-komunistinę tikrovę ir, dievaži, buvo lengviau augti žinant, kad Lietuvoje, lietuvių kultūros pasaulyje buvo tobulos meilės sala – Konstantinas ir Sofija.

Šio mokymo pradžia – 1960 metai, kai dienos šviesą išvydo ilgai laukta M. K. Čiurlionio žodinė kūryba. Knyga „M. K. Čiurlionis apie muziką ir dailę“ (sudarytoja Valerija Čiurlionytė-Karužienė) padovanojo mums laiškus-išpažinimus Sofijai. Storame, drobele aptrauktame tome alsavo gyvas žmogus, ne vien jo kūryba. Žinoma, už tuos neįkainojamus dokumentus pirmiausia turime dėkoti pačiai Sofijai Kymantaitei-Čiurlionienei. Ji, o ne kas kitas, išeidama į anapilį 1958 metais, nenusinešė į kapą šių meilės liudijimų, adresuotų jai. Rengėsi pati skelbti, tačiau nespėjo.

1973 metais, artėjant M. K. Čiurlionio 100-osioms gimimo metinėms, Vytautas Landsbergis paruošė leidinį „Laiškai Sofijai“, kuriame skelbiami 57 laišakai. Jubiliejaus sukuryje guviai prisikėlė dėmesys ne tik M. K. Čiurlionio kūrybai, bet ir jo asmeniui, vadinasi, ir jo meilėms. Genijaus laišakai paskutiniajai mylimajai lipo prie skaitytojų širdžių kaip medus. Neilgai trukus išpopuliarėjo ir „Laiškų Sofijai“ vakarai, kurių metu aktoriai skaitydavo *tarsi* dviejų sielų intymiausius pokalbius.

Žodelis *tarsi* – neatsitiktinis. Aktorių-meistrų skaitomi *Kastuko* jausmų pasažai *Zoselei* būdavo pristatomi kartu su Sofijos žodžiais Konstantinui. Ypač įtaigiai šitai darė Rūta Staliliūnaitė, balso tembru ir šilta tartimi sukurdavusi mistišką dviejų sielų bendrystės atmosferą. Tačiau ji, kaip ir kiti aktoriai (šiandien tai daro Virginija Kochanskytė su Petru Venclovu), gretino skirtingos vertės ir skirtingų žanrų pasažus. Klausytojai, o ypač klausytojos, neleisdavo sau pagalvoti, kad tikro Sofijos balso tariamose sielų sąšaukose nėra. Iš tikrųjų yra tik Konstantino laišakai mylimajai, tačiau nė vieno – Sofijos Konstantinui. Negalėjo būti, nes Sofija sunaikino visus savo laiškus, nepaliko nė vieno, Konstantinui skirto. Tad kas liko? Tai, ką ji rašė apie Konstantiną Felicijai Bortkevičienei, Dobužinskiams ir kitiems, ką paliko liudijimuose ir atsiminimuose. Visa tai, meistriškai įpinant į „Laiškų Sofijai“ audinį, galėjo ir gali sukurti dialogo skambėjimą. Tačiau pats dialogas? Jo nebuvo ir nėra. Konstantino išpažinimų *tarsi* užteko ir užtenka už *abu*.

Paskutinieji M. K. Čiurlionio metai Pustelniko gydykloje šaukte šaukiasi teisingumo. Klausimai pilasi kaip iš gausybės rago, tad nuo kurio pradėti?

Pirma: kodėl M. K. Čiurlionis buvo nuvežtas į Pustelniką? Ar jam tikrai reikėjo psichoneurologinio gydymo? Kokios buvo to meto psichiatrinės gydyklos, sanatorijos?

1910 metų vasario 27 dieną Sofija parašė bičiulei Felicijai Bortkevičienei: „Geroji mano . Esu rami, kad įdėjau į gerą vietą – globa labai gera ir pats gydytojas Olechnovičė labai giriamas, ir kaipo žmogus simpatiškas – viena tik, kad brangu, bet viltis yra, tai svarbiausia – skatikai irgi perspektyvoje.“ Laiškas iškalbus: vos keli sakiniai, o žinių daug. Pirmiausia nepaprastai raiškus veiksmažodis „įdėjau“ (laiškas rašytas lietuviškai); labai svarbus ir įsitikinimas, kad vieta gera, kad gydytojas patikimas, labai giriamas. Taip Sofija tikino ne tik draugę, bet ir save, kad pasielgė teisingai. Ir nusiramino. Išsakoma tik viena abejonė: „brangu“. Tačiau netrukus piniginė problema buvo išspręsta (finansinė pagalba atėjo iš bičiulių, draugų ir gerbėjų, prisidėjęs kunigaikštis Liubomirskis).

Taigi keli žodžiai ir mūsų kultūros bendruomenė nurimo visam šimtmečiui! Iš Sofijos teiginių spręsta apie viską – ir ligą, ir ligoninę, ir moralę. Neišranki mūsų vis dar nesubrendusi kultūra. Nes, atidžiau pažvelgus, viskas turi būti labai neaišku.

Pirmas klausimas, į kurį reiktų atsakyti: kokia buvo to meto psichinių ligų gydymo praktika? XX amžiaus pirmaisiais metais keitėsi iš esmės visas psichikos diagnozavimas, gydymas, požiūris į sąmonę. Sigmundo Freudo neurozių teorija buvo ką tik sukonstruota ir dar netapusi plačia praktika. Antras klausimas: kas buvo privati psichiatrijos gydykla XX amžiaus pradžios Rusijos imperijoje? Juk Pustelnikas – bene pirmoji šio pobūdžio įstaiga valstybėje. (Ne pro šalį prisiminti, kad tik 1907 metais Vladimiras Bechterevas įkūrė prie Petrapilio universiteto pirmąją Rusijos psichoneurologinį institutą.) Trečias, ir bene svarbiausias klausimas: koks buvo Pustelniko gydyklos licencijavimas, sertifikavimas, diagnozavimo lygis, pagaliau – gydymo praktika? Kas ją kontroliavo? Kokia buvo vidaus tvarka? Ar žinomas nors vienas tikras M. K. Čiurlionio ligos istorijos aprašymas?

Į šiuos klausimus neatsakius, reiktų daryti išvadą, kad Pustelnikas buvo uždara privati sveikatos verslo įstaiga. „Labai giriamas“ vyriausiasis gydytojas – tai ir įstaigos savininkas.

M. K. Čiurlionis turėjo patirti agresyvaus *gydymo* praktiką. Brolis Stasys, tuo metu mokėsis Varšuvoje ir nuolat lankęs Konstantiną (dažniausiai sekmadieniais), 1935 metų „Naujojoje Romuvoje“ rašė: „Vasaros metu /1910 m./ buvo laikotarpis, kada jam pasidarė geriau... Jam buvo leista skambinti fortepijonu ir, jam prašant, daktaras sutiko, kad jam būtų duotos pastelės ir popierius, tačiau nustatė tapybos darbui labai trumpą laiką.“ Kiek to laiko davė? Žinia: vos kelias valandas. Toliau Stasys rašo: „M. K. Čiurlionis paslėpdavo gabalėlius dažų ir žvakių ir, visiems sumigus, pradėdavo piešti naktimis. Auštant visus piešinius paslėpdavo už pečiaus. Ligoninės administracija galop patyrė apie jo naktinius darbus, nutarė atimti popierių ir dažus. M. K. Čiurlionis supykęs suplėšė savo piešinius ir, įmetęs pečiun, sudegino.“

Skaitant brolio Stasio liudijimą ir dabar stingsta kraujas. Toks *gydymas*, žinoma, kėsinosi į žmogaus savigarbą ir orumą. Nenuostabu, kad pacientas „pablogėjo“, jį apėmė apatija. Juk negalėjo žmogus nesuprasti, kad šitaip elgdamasi administracija žalio supratimo neturi, su kuo ji susidūrė. Nes jeigu būtų žinojusi, vargu ar būtų taip

elgusis. O gydytojai (nežinia, kiek jų buvo) vargu ar būtų džiovinę kūrėjo sielą atimdami iš jos galimybę džiaugtis kūryba.

Kaip čia nepadarius išvados: M. K. Čiurlionis neturėjo būti šios gydyklos pacientu. O jeigu tapo, turėjo būti išrašytas 1910 metų vasarą, kai kūrybinės jėgos akivaizdžiai atgijo (kokia labdara! – leista kelias valandas muzikuoti ir tapyti). O vis dėlto neišleistas, laikytas toliau. Laikytas iki paskutinės gyvenimo dienos.

Tad kaip nepadarius dar vienos išvados: čia būta ir pinigų klausimo, privačios psichiatrijos reikalo. Kai viskas apmokėta (ar mokama dalimis), visi, kas dalyvauja sandoryje, suinteresuoti tęsti procesą. Artimieji, tarp jų ir žmona, informuojami, kad liga pulsuoja – tai paūmėja, tai atlégsta.

Šiems gūdiems samprotavimams aidint, pasigirsta dar vienas klausimas, bene baisiausias: ar turėjo Konstantinas kur grįžti?

Žinoma, galime išvelgti bent kelis variantus, tačiau visi jie netikri. Skubėti į Kauną, pas Sofiją? Žmona su kūdikiu ant rankų ir vos galą su galu besudurianti; be to, nežinia, ar laukia. Vykti į Druskininkus? Ten laukia, bet kokia perspektyva? Pakilus į tokias kūrybos aukštumas? Lieka Varšuva? Ten lauktų grojimo pamokos, blaškymasis, galbūt Bronislava Volman. Petrapilis? Iš jo vos ištrūkta. Vilnius? Jame pernelyg daug lietuviškos visuomeninės veiklos, nuo kurios jis ryžtingai pasitraukęs; o ir jėgų nėra.

Kuo atidžiau žiūri į tuščiuosius Pustelniko metus, tuo didesnė neviltis apima: nebuvo galima nei pasilikti, nei išeiti. O juk prie slenksčio palikta *tokia meilė* – Sofija!

Kultūros istorija žino daugybę pasakojimų, kaip genialūs menininkai, patekę į depresiją ar panirę į nesėkmių ruožą, šaukiasi artimųjų. Šaukiasi žmonių ir mylimųjų, kurios atskuba ir traukia savo nelaimėlius iš bėdos, apsaugo juos nuo medicinos intervencijų. O kaip M. K. Čiurlionio istorijoje – ar yra bent vienas toks liudijimas? Taip, Petrapilyje šaldamas ir smukdamas į depresiją jis šaukėsi Sofijos, ji atvyko. Tačiau ar šaukėsi į Pustelniką? Nepajėgė šuktelėti nė vieno žodžio, nė vienu laišku? Prie fortepijono sėsti ar tapybos imtis jėgų pakako, o gyvybės balsui – ne?

Konstantinas atvyko į Pustelniką su Sofija, nebuvo nei supančiotas, nei atvežtas apgaule ar kokia kita prievarta. Regis, būta net susitarimo.

Per 1909 metų Kalėdas Sofija parašė į Druskininkus pranešdama, kad juodu su Konstantinu atvyks po švenčių ir ilgesniam laikui (pridurdama, kad Konstantinui reikia poilsio ir aplinkos, kur jis geriausiai jaučiasi). Vadinasi, dar nebuvo minties apie uždarymą į gydyklą. Vadinasi, buvo imtasi vykdyti atsivežtą iš Petrapilio rekomendaciją. Kokia ji buvo?

Imperijos sostinėje, kur ir ištiko neganda, Konstantinas su Sofija gavo audienciją pas psichoneurologijos pažibą – profesorių V. Bechterevaž. Šis konstatavo pavojingą organizmo išsekimą, tačiau diagnozės neišrašė, o apsiribojo rekomendacija: reikia reabilitacijos, atsistatymo, poilsio. Į Žemaitiją, Sofijos tėviškę, važiuoti juodu negalėjo, nes uošvis buvo užkėlęs vartus „vagabundui“ žentui. Kita vertus, buvo baugu apkalbų apie neveiksnių vyrą (vien įtarimas psichine liga tuo metu užtraukdavo nešlovę visai šeimai). Vadinasi, atvykta į Druskininkus. Ir Konstantinas išsyk atsigavo... Bet

neilgam, nes čia pat kažkas nutiko. (Apie tai turėtų būti kita kalba.) Namai brangūs, tačiau žiemą ankšti, su bado blizginamais langais. Sofija daro naują sprendimą.

Jau Petrapilyje ji buvo patyrusi tikrą siaubą (plėšte išplėšė vyrą iš sumaišties ir kone bado). O juk laukėsi, buvo penktas mėnuo. Kamuojama moteriškų baimių ir rūpesčių, nuolat pervargdama, ji nutarė paklusti gamtai. Nėščioji privalo galvoti nebe apie vyrą, o apie savo kūdikį ir save. Pasvarsčiusi, kas jos laukia, suprato, kad Žemaitijoje, tėviškėje, ji negalės gimdyti, bet ir Druskininkuose – taip pat. Laukti tris mėnesius mažuose kaip kišenė kambarėliuose su didele šeima? Skursti ir ypatingą dėmesį skirti Konstantinui? Tokios naštos ji, be abejo, išsigando. Tad visai natūralu, kad nutarė ieškotis prieglobsčio pas turtingas drauges. O ką su Konstantinu? Ar ne geriausia būtų „padėti“ jį į saugią, globa ir rūpesčiu pasižyminčią vietą? Taip ir turėjo gimti mintis apie Pustelniką.

Ar galėjo Konstantinas viso to nematyti, nesuprasti? Suprato viską. Ir, matyt, pateisino, kad ji jo atžvilgiu elgiasi teisingai. Ko norėt? Tad liko tik stoisškai laukti. Pustelnike. Nesikviesti jos iki pagimdys. Nerašyti laiškų. Žinoma, ir nemelsti laiškų.

Bet kai pirmasis tylos laikotarpis baigėsi ir Sofija pagimdė – kas tada? Danutė gimė gegužės pabaigoje, Minsko gubernijos dvare. Jo niekas nesiruošė paleisti, išrašyti iš gydyklos. Jis išgyveno vasaros atgailą ir po jos – apatiją. Rudenį Sofija persikėlė gyventi į Kauną.

Buvo vienas nedrąsus kvietimas. 1910 metų lapkričio 5 dieną Konstantinas parašė kelias eilutes, kurias tyrinėtojai, matyt, ir šiandien laiko paskutiniu juo M. K. Čiurlionio sąmonės blykstelėjimu: „Sveikinu Tave, Zose. Kastukas. Galbūt, netrukus pasimatysime. Bučiuoju Danutę.“ Prierasas po *Kastukas* padarytas brolio Stasio ranka. Ar tai galima vadinti laišku? Atvirlaiškiu? Greičiau šauksmu: *Atvyk, atsiliepk pagaliau!*

Iš Kauno geležinkeliu iki Varšuvos – ranką ištiesti, nėra nei sienų, nei muitinių. Tačiau Sofija neatvažiavo.

Žinoma, ir po lapkričio M. K. Čiurlionio sąmonė *neaptemo*. Šviesos spindulį liudija savo prisiminimuose Jadvyga Čiurlionytė: „Ir štai pavasariop /1911 m./ atėjo Stasio laiškas, kuris mus sukretė: „Kastukas pasveiko!“ Žinia nušvito artėjant šv. Velykoms.

Tačiau buvo ir kita, dar didesnė žinia – prieš pat šv. Kalėdas. Tada iš Pustelniko į Druskininkus buvo parašytas ilgas mūsų kultūros kolei kas ignoruotas laiškas, apie kurį iki pastarųjų metų nekalbėta, tarsi nežinota apie jo egzistavimą. Laiško savo prisiminimuose nemini nei broliai, nei seserys. O jo reikšmė milžiniška, kone iš esmės keičianti visą M. K. Čiurlionio sąmonės *ligos* istoriją. Šiuo metu dokumentas saugomas Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyriuje (VUB RS F153-1628).

„Šventėms neatvažiuosime, bet dėl to nebijokit, nes atvažiuosim truputėlį vėliau, o vis tiek pasimatysime ir bus visur garsiau ir vis garsiau, ir net labai garsu. O vėliau tai jau visai kas kita, pasipasakosim įvairių dalykų ir džiaugsimės, ir juoksimės“, – rašo M. K. Čiurlionis į namus per 1910 metų šv. Kalėdas. Šį laišką galėjome pamatyti Liudvikos Pociūnienės dokumentinio serialo „Čiurlionio kodas“ devintoje serijoje (2008). Filmo kūrėja, spėliodama, kodėl jis nebuvo viešinamas sovietmečiu, padarė prielaidą, kad laiškas pradedamas Jėzaus Kristaus pagarbinimu, o to ateistinė sistema negalėjo leisti.

Vargu. Nes tiek tuomet, tiek dabar ne vienas ir ne du M. K. Čiurlionio laišakai skelbiami kupiūruoti. Pagaliau ir ką tik pateikta citata – ji paimta iš V. Landsbergio 2011 metais naujai išleistos „Laiškų Sofijai“ knygos. Čia laiško ištrauka pateikiama be Jėzaus Kristaus vardo.

Bet svarbiausia, kad naujausias „Laiškų Sofijai“ leidimas išėjo su 1910 metų kalėdinio laiško dalimi (vis dar neskelbiant viso dokumento!), kad ir labai nedidele (tarsi, po šimtmečio atradus laišką, turima reikalo ne su atradimu, o su seniai apyvartoje esančiu tekstu). Bet vis dėlto svarbiausia, kad pagaliau jis yra – įstabusis laiškas. Jo tonas, jo stilistika – kažkas neįprasto. Egzistencijos giesmė.

M. K. Čiurlionis jau pačioje laiško pradžioje imasi fejeriško, karnavalinio tono: „Tebūnie pagarbintas Jėzus Kristus.“ Garbinti Jį kviečiama visa Čiurlionių šeimyna: „Senas jaunas didelis mažas liesas trumpas grubus senas stiprus ligotas neįgalintis kurčias aklas nebylys kvailys išmintingas gudrus durnius mažakalbis ir... padorus ir smirdintis nuskurdėlis...“ Ieškant *neadekvatumo tikrovei* ženklų, tokių pasažą galima pavadinti ir liguistos fantazijos vaisiumi. Tačiau! Tarytum žmogus, visus metus nebendravęs su pasauliu, su savo brangiaisiais žmonėmis, turėtų prabilti kaip sausas racionalistas ar buhalteris. Be to, ar Konstantinas negalėjo numanyti, kad laiškas sukels namiškių tarpe šoką? Todėl juokiasi ir net šaiposi, o juokas – tai tikriausias sveikatos požymis.

Tiesa, rašo jis ir apie labai praktiškus dalykus: apie tai, kad tėvui siunčia pinigų stogui, kad rūpi jam galimi brolio Petro mokslai Petrapilio konservatorijoje, o svarbiausia – visos šeimos sveikata ir mamos dantys, kuriuos bemat reikia taisyti pas Gimbutaitę, Vilniuje. Jis tarsi šaukte šaukia: *Aš gyvas ir sveikas, né nemanykite kitaip!* O kad atrodytų dar sveikesnis, prabyla apie karvę, kuri labai svarbi ūkiui ir reikalinga žmogui, nes pats Nietzsche taip sakęs; žinoma, naudingas gyvulys brangus, jo kaina svyruojanti nuo 80 iki 150 rublių, tačiau... Tačiau reikia!

Žodžiu, laiškas alsuoja džiaugsmu ir aistra gyventi. Galbūt paskutine Konstantino aistra.

Visa, kas svarbiausia gyvenime, nustatoma gyvybės dėsnių. Devynių mėnesių ciklas, būtinas žmogui užsimegzti ir gimti, yra pamatinis laiko vienetas. M. K. Čiurlionis kelis kartus patyrė devynių mėnesių diktatą. Pirmą kartą tai nutiko Leipcige, kur jis per devynis mėnesius išskleidė antrą savos kūrybos sparną – būdamas kompozitorius, tapo ir dailininku. Kitą kartą, kai išgyveno meilę Sofijai: atidžiai paskaičiavę dienas, kurias juodu praleido kartu, visai įmanoma, kad suskaičiuotume devynis mėnesius. Ir pagaliau devyni mėnesiai, skirti dukrai Danutei ateiti į pasaulį. Skirti paskutiniam jo kūno stebuklui, kurio jis nebepamatė.

Meilė paskutinei savo mūzai buvo jam tikrų tikriausias likimo išsūkis. Meilė privertė jį pažvelgti į prarają. Tačiau kai labai atidžiai įsiziūri į prarają, ši pažvelgia į tave. Taip pasakė mėgstamas jo filosofas.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis *išėjo sušalti* nuaidėjus Verbų sekmadienio varpams, prasidėjus Didžiai savaitei.

Išėjo supratęs, kad išgėrė visą jam skirtą kartybių taurę ir nebeliko nė lašo.

2012 m. rugsėjis